

SLOVESA

CJA009

Tvoření sloves v češtině

- odvozování – sufixace/PREFIXACE
- skládáním – okrajově (zadostiučinit, zlořečit, svatořečit, dobrořečit – podle cizích lat./něm. vzorů)
- sousloví (Ize těžko určit míru těsnosti spojení a tudíž hranici mezi slovesným souslovím a volným spojením) brát v úvahu, mít na zřeteli,

SUFIXACE – třídy

(nikoli I. tř., II. vz. *začít*, III. vz. *krýt*)

(derivační formant=KP)

- II. tiskne (ne/nou) (hrknout)
- III. kupuje (uje/ova) (programovat)
- IV. prosí (í/i) (cenit)
- IV. trpí (í/e/ě) (škaradět)
- IV. sází (í/e/ě) (deverb. překážet)
- V. dělá (á/a) (t'apat)
- Srv. PMČ (pozor - jiné třídění 6 tř. podle km. Min. Je třeba se orientovat podle vzorů)

PREFIXACE

- do-, na-, nad(e)-, o-, ob(e)-, od(e)-, po-, pod(e)-, pro-, pře-, před(e)-, při-, roz(e)-, s(e)-, u-, v(e)-, vy-, vz(e)-, z(e)-, za-
- ne-
- ab(s)- (absorbovat), a(d)- (adoptovat, adaptovat), de(z)- (deformovat, dezinterpretovat), di(s)- (diferovat, disimilovat), e(x)- (emigrovat, exportovat), i(n)-/im- (implikovat, imigrovat), ko(n)-/kom- (konferovat, komponovat), pre- (presuponovat), re- (regenerovat), su(b)-/sus (subordinovat, subskribovat), trans- (transponovat)

Mutace (transpozice)

- Slovesa ze substantiv
- Slovesa z adjektiv
- Slovesa ze sloves

reflexivizace

- se/si
- Mění-li se význam slovesa
- Někdy se kombinuje s prefixací (na- + se, po- + se)
- Syntax (reflexivní pasívum, reciprocita, vyjadřování objektu, ...)

slovesa ze substantiv

- existence nebo funkce (panovat, sloužit)
- faktitivnost - dělat to, co vyjadřuje základové substantivum (sportovat, škodit)
- posese - mít to, co vyjadřuje základové substantivum (věřit, vonět)
- význam úzu – používat to, co vyjadřuje základové substantivum (telefonovat, zvonit)
- význam donace – „opatřovat co/koho tím, co vyjadřuje základové substantivum (cukrovat, solit)

Nebo jednodušeji

- stát se kým (**nositelem vlastnosti**, kterou má substantivum) -i (bratřit se, kašpařit, kohoutit se, opičit se); -ovat (bratříčkovat se, přítelíčkovat se)
- slovesa vyjadřující činnost na základě substance, která je jejím předmětem **vytvářený předmět**: učinit kým/čím (-ova programovat, -i čtvrtit, -ni zpopelnit, ...); **zasažený/zasahovaný předmět** (-ov listovat, -i ručit); vytvářet něco – **opatřovat, pokrývat, plnit** (-ova čárkovat, lakovat, -i solit, oplotit, -ni – zatravnit, zalesnit, -a – látat, poutat); **zbavit/zbavovat** koho/čeho – odpeckovat, vyčlenit, rozuzlit)

Dále ...

- tvoření sloves na základě **prostředku činnosti** (užívat věci vyjádřené substantivem při určité činnosti jako jejího prostředku –ova – cévkovat, drátkovat, -i – kosit, zvonit, věnčit, -ě/-e rozumět)
- slovesa motivovaná substantivy vyjadřujícími různé **okolnosti** děje – místo (-ova –stolovat, -i hnízdit); – **směr** (-ova pytlovat, -i nalodit); – **čas** děje (-ova nocovat, ponocovat, letovat, zimovat).

Čili jednoduše řečeno

- Od jmen osob (přítelíčkovat)
- Od jmen věcí (kosit)
- Od pojmenování s okolnostním významem času, místa, způsobu

slovesa z adjektiv

- inchoativa (inchoare – začínat) – stávat se takovým, jak vyjadřuje základové adjektivum (šedivět, blednout, červenat)
- faktitivní (účinná) – učinit takovým, jak vyjadřuje základové adjektivum (čistit, černit, bílit)

Slovesa z adjektiv

(není jednota, zda řadit do kat. transpoziční nebo mutační)

- stávat se nějakým - modrat
- činit nějakým (faktitiva) - modřit

Slovesa ze sloves

- působit nebo způsobit, aby se uskutečnil děj vyjádřený základovým slovesem – **kauzativa**, úzce souvisí se třídou faktitiv (modifikace).
Třída stará zajímavá hláskovými alternacemi:
vařit < vřít, mořit < mřít, točit < téci, trápit < trpět, položit < ležet, postavit < stát, posadit < sedět, pověsit < viset, napojit < pít.

analyzujte desubstantivní slovesa

■ kralovat

trampovat

sílit

■ radit

věznit

koketovat

■ hostovat

číslovat

bodovat

■ nocovat

sočit

hláskovat

■ lakovat

básnit

zvlčet

■ veslovat

kosit

pranířovat

■ zubit se

trůnit

šaškovat

k základovým substantivům utvořte faktitiva

■ děs	škoda	vír
■ vlna	vražda	stín
■ strach	zrada	mráz
■ zásoba	zásluha	jméno
■ kal	sídlo	ruka
■ tělo	slzy	chlad

Utvoř slovesa od substantiv. Vysvětli jejich význam.

■ ruka	pán	země
■ cesta	čas	strana
■ žena	místo	síla
■ jméno	mráz	host
■ zlato	kruh	

slovesa od adjektiv rozdělte na inchoativa a faktitiva

■ baculatět	zelenat	bílit
■ bělet	teplat	černat
■ černit	churavět	hubenět
■ šedivět	mládnout	tloustnout
■ ředit	šířit	modrat
■ modřit	krátit	čistit
■ tupit	ostřit	veselit se

k adjektivům tvořte faktitiva

■ svatý	nový	jasný
■ tichý	mírný	bohatý
■ názorný	rychlý	spokojený
■ sytý	snadný	krátký
■ hotový	plachý	cizí
■ rovný	silný	živý
■ prázdný	nemožný	mrtvý

Modifikace

- prefixace (vidová a lexikální – Aktionsart)
- sufixace (vidová a iterativa)

Transpozice

- jasné dějové jméno – sloveso

Transponuj dějová jména do sloves

■ válka

hřmot

obchod

■ bouře

cesta

Transpozice

- slovesa z adjektiv
- slovesa ze substantiv

slovesa z adjektiv

- stavová (být nějaký spona+adjektivum)
- samovolná změna stavu (stávat se nějakým stát/stávat se + adjektivum)

samovolná změna stavu (stávat se nějakým stát/stávat se + adjektivum)

- -nou (blbnout, blednout, tloustnout)
- -ě/-e (děravět, rezavět)
- -a (černat, bělat, modrat)
- -i + se (křivit se, lepšit se, horšit se)

Od následujících adjektiv tvoř slovesa obou vidů. Všimni si různých sufixů, popř. prefixů a významů, které vyjadřují.

■ bílý	modrý
■ šedý	černý
■ slepý	zdravý
■ celý	řídký
■ bohatý	starý
■ mladý	vysoký
■ nový	hluchý

Utvoř slovesa od následujících základů. Rozděl slovesa s významem vlastnit něco, stávat se nějakým, opatřit něčím.

-
■ hlas	znak	forma
■ podoba	mříž	vlna
■ tráva	les	voda
■ sníh		

slovesa ze substantiv

- slovesa ze substantiv vyjadřujících podnět pro činnost nebo stav, z něhož činnost vzchází
- slovesa vyjadřující změnu stavu (podnětu)
- slovesa vyjadřující projevování nebo provádění (od jmen dějových)
- slovesa neosobní vyjadřující, že nastává nebo trvá jev

slovesa ze substantiv vyjadřujících podnět pro činnost nebo stav, z něhož činnost vzchází

- být + kdo/co, kým/čím -

- -i (kuchařit, zedničit, truhlářit)
- -ovat (vojákovat, soudcovat, poslancovat)

slovesa vyjadřující změnu stavu (podnětu)

- stát se kým/čím -

- -i (+ se) (bláznit, zbláznit se, přátelit se)
- -ě/-e (ovdovět, zkamenět)

slovesa neosobní vyjadřující, že nastává nebo trvá jev
(atmosférické jevy)

- -i/-í (+ se) (dnít se, tmít se, šeřit se, sněžit, mlžit, mžít)

slovesa vyjadřující projevení nebo provádění (od jmen dějových)

- provádět/dávat najevo koho/co -

- -i (lítostit, žalostit)
- -ě/-e (slzet, želet)
- -a (dýmat)
- -ova (besedovat, bojovat)

stavová (být nějaký spona+adjektivum)

- -ě/-e (hladovět, churavět, smutnět)
- -i (lačnit, divočít, tesknit, smutnit)
- -a (chutnat)
- -ě/e + se (temnět se)
- -i + se (klikatit se)
- -a + se (bělat se modrat se, černat se)

zdokonavování prostých sloves nedokonavých

- čistě perfektivizační předpony
- předpony s odstínem okamžitosti slovesného děje + -nou

znedokonování (imperfektivizace) sloves dokonavých – prostých i předponových druhotná imperfektiva

- -va (vydělávat, pohřbívat, dobývat)
- -ávat (vypadávat)
- -ívat (omdlívat)
- -ova (rozbalovat, dodržovat, dokazovat, kupovat, pokuřovat)
- -a (rozkvétat, umírat, domlouvat)
- -ě/-e (zahánět, házet, rozvádět)

tvoření sloves násobených (iterativa) prostá násobenost/podílnost(distributiva)

- -v-a (čekávat, loučívát se, hledívát)
- -a (vídat, čítat, jídat)
- -ě/-e (máčēt, vláčet, pájet)
- -i (nosit, jezdit)
- (polámat, pokácet, poplatit, svožit, skoupit, zutínat, zohýbat, zpřevracet, ...)

Modifikace

- perfektivizace
- imprerfektivizace
- tvoření sloves násobených (iterativa)
- modifikace druhu slovesného děje (Aktionsart)

modifikace druhu slovesného děje (Aktionsart) – předponové modifikace

- místní směřování (*přinést, donést, vynést*)
- časové (fázovost slovesného děje – počáteční fáze – ingresivní slovesa *rozplakat se, vzplanout*; konečná fáze – finitivní slovesa – *odkvést, docvičit*; začátek i konec děje-determinativní/ omezovací slovesa – *posedět si, zatančit si, nadělat se*)

modifikace druhu slovesného děje (Aktionsart) – předponové modifikace

- způsobové – způsob provedení slovesného děje – *odpřednášet odcvičit, napsat, udělat, překouřit, prohospodařit,...*
- měrové – míru slovesného děje – *přečíst, přestát*) - malá míra děje – *poblednout, naříznout, povařit, omočit, podvrtnout, ukousnout, ...*; velká míra děje – *nadělat se, nachodit se, poležet si, vytancovat se, zajezdit si, zaplavat si, ...*

modifikace druhu slovesného děje (Aktionsart) – příponové modifikace

- slovesa zdrobnělá (deminutiva) – -it-a (cupitat), -k-a (capkat), -ink-a (spinkat), -ičk-a (t'apičkat), -in-ink-a (hajininkat)
- slovesa úsilná (intenziva) –t-a (breptat, jektat), -et-a (třepetat), -ot-a (mihotat se), -t-ě (chraptět), -t-i (soptit), -on-i (žebroit)

Tvořte slovesa, iterativní, frekventativní.

- motat
- hodit
- jíst
- padat
- ctít
- kupovat
- mluvit
- klesat

- bodat
- bojovat
- hrát
- sedat
- riskovat
- klečct
- minout

Nahrad' slovní spojení reflexívním slovesem

- dosáhl úspěchu – *vzmohl se*
- přišel na to, že - *dovtípil se*
- pil dost – *opil se*
- měl strach, že.. – *obával se*
- plivnul opovrživě stranou - *uplivil si*
- projevoval podiv nad tím, že – *divil se*
- už je pozdě - *stmívá se, připozdívá se*
- byl zrozen - *narodil se*
- ptáci letěli na všechny strany - *rozlétli se*
- našel odvahu k... – *pochlapil se*
- pyšně ukazoval co - *chlubil se*
- pohlédl na něj – *zahleděl/za(po)díval se na něj*
- začal hádku s.. - *obořil se, rozkřikl se*

Jmenuj některá reflexiva tantum

- bát se
- blížit se
- dařit se
- dívat se
- hněvat se
- choulit se
-

Kategorie reprodukční

- slovesa tvořená z oslovovacích zájmen
- slovesa tvořená z oslovení
- slovesa tvořená z ustrnulých substantiv citoslovečné povahy
- slovesa tvořená z pozdravů, písní, hesel
- slovesa tvořená z citoslovcí

slovesa tvořená z oslovovacích zájmen

- -k-a (tykat, vykat, onkat, onikat)

slovesa tvořená z oslovení

- -ova (pánovat, pánkovat, pantátovat, vašnostovat, zlatíčkovat, tatíčkovat)
- -i (blahorodit se)

slovesa tvořená z ustrnulých substantiv citoslovečné povahy

- -ova (d'áblovat, bohovat, hergotovat, krucifixovat)
- -i / (dušit se)

slovesa tvořená z pozdravů, písni, hesel

- -ova (hajlovat, nazdarovat, kdedomovat)
- -i (hejslovanit)

slovesa tvořená z citoslovci

- -k-a (halekat, božekat)
- -ě/-e (crčet, kňučet)
- -i (bulit)

Často není citoslovce doloženo

Slovesa podle frekvence (SYN2000)

■ být 3417944	mít 635661	moci 332012
■ muset164585	říci 156302	chtít 144422
■ jít 124064	stát 109076	vědět 94822
■ dát 91262	začít 75149	dostat 69685
■ říkat 68352	lze 63426	vidět 62314
■ uvést 62080	přijít 59553	hrát 51717
■ dělat 48873	získat 47713	patřit 43371
■ rozhodnout41460	vést 41230	znamenat37778
■ myslit 37019	udělat 36892	najít 36514
■ zůstat 36342	žít 34817	čekat 34546
■ dojít 34100	dokázat 33691	považovat33327
■ vrátit 33164	pracovat31820	snažit 31795
■ tvrdit 31778	nechat 31662	platit 31528
■ mluvit30659	existovat29442	znát 28820

Slovesa podle frekvence (SYN2000)

■	dít	28504	vzít	27682	jednat	27624
■	dodat	27610	podařit	27394	dosáhnout	26745
■	objevit	26481	potřebovat	26328	skončit	26119
■	připravit	25970	zdát	25757	dávat	24456
■	pokračovat	24383	stačit	24182	prohlásit	24080
■	začínat	23957	psát	23743	představovat	23090
■	změnit	22906	věřit	22852	hledat	22284
■	cítit	21944	ukázat	21727	nabízet	21708
■	otevřít	21686	vytvořit	21589	přijmout	21325
■	vzniknout	21028	působit	20890	vydat	20827
■	pomoci	20706	počítat	20671	vypadat	20163
■	používat	20031	zjistit	19863	potvrdit	19710
■	slyšet	19633	věnovat	19550	jet	19480
■	napsat	19469	tvořit	19188	vyjít	18787
■	chodit	18641	očekávat	18443	představit	18424
■	smět	18116	vyhrát	18076	postavit	18065

Slovesa podle frekvence (SYN2000)

■ brát	17965	zvýšit	17796	chybět	17703
■ trvat	17613	bývat	17567	přinést	17446
■ oznámit	16753	činit	16734	hovořit	16666
■ odmítnout	16605	zůstávat	16602	sedět	16455
■ použít	16424	držet	16401	uvádět	16372
■ zaplatit	16067	vycházet	15952	odejít	15832
■ využít	15713	umět	15625	předpokládat	15574
■ odpovídat	15364	podívat	15175	zahájit	15079
■ zeptat	14978	odpovědět	14965	ztratit	14863
■ prodat	14809	hrozit	14761	sledovat	14686
■ přesvědčit	14626	zabývat	14531	zajistit	14521
■ týkat	14160	koupit	14127	přijet	14073
■ myslet	13976	číst	13971	domnívat	13945
■ určit	13900	konat	13761	uzavřít	13733
■ připravovat	13705	sdělit	13677	dívat	13595

Slovesa podle frekvence (SYN2000)

■	uskutečnit	13589	říct	13576	jmenovat	13569
■	obsahovat	13532	ležet	13481	hodlat	13463
■	vyjádřit	13444	snížit	13253	sloužit	13219
■	informovat	13176	měnit	13173	vybrat	13140
■	zastavit	13081	vysvětlit	12851	poznat	12841
■	umožňovat	12764	řešit	12687	podat	12630
■	chápat	12565	souhlasit	12509	dostávat	12481
■	přát	12442	nabídnout	12364	označit	12350
■	stanout	12286	pohybovat	12285	bránit	12253
■	vstoupit	12245	jezdit	12206	vracet	12093
■	přicházet	12067	způsobit	12058	stávat	11978
■	zajímat	11967	podepsat	11902	ukazovat	11889
■	využívat	11844	založit	11792	zemřít	11791
■	poskytnout	11772	umožnit	11646	uvažovat	11629
■	požádat	11621	provést	11547	podílet	11478
■	zapomenout	11419	dodávat	11247	žádat	11246
■	vytvářet	11245	zvolit	11189	nést	11149
■	pochopit	11144	bát	11132	zúčastnit	11101

Slovesa podle frekvence (SYN2000)

■ ptát	11072	stanovit	11028	připomínat	11026
■ schválit	10977	opustit	10967	poskytovat	10849
■ pokusit	10847	odmítat	10831	poslat	10754
■ řídit	10660	líbit	10636	přiznat	10626
■ končit	10606	přestat	10600	znít	10510
■ nastoupit	10435	doufat	10422	probíhat	10422
■ dovolit	10404	provádět	10325	reagovat	10252
■ podporovat	10245	růst	10227	přidat	10155
■ připadat	10128	vysvětlovat	10084	projít	10079
■ obrátit	10074	prodávat	10051	konstatovat	10048
■ docházet	10002	učinit	9974	napadnout	9969
■ pomáhat	9949	rozumět	9927	fungovat	9805
■ vznikat	9793	uvidět	9742	setkat	9736
■ požadovat	9700	vyžadovat	9579	projevit	9568
■ následovat	9539	vystoupit	9517	stavět	9416
■ sejít	9391	bojovat	9355	milovat	9317

Slovesa s nižšími frekvencemi (SYN2000)

■ přitakat	269	■ příkyvovat	269	■ vylákat	269
■ sympatizovat	268	■ bláznit	268	■ doslechnout	268
■ zdiskreditovat	267	■ akcentovat	267	■ rozzuřit	267
■ nořit	267	■ stříci	267	■ degradovat	267
■ zvěstovat	267	■ anulovat	267	■ prolétnout	266
■ pokutovat	266	■ uschovat	266	■ hýčkat	266
■ zpěnit	266	■ přibít	266	■ bilancovat	266
■ vymstít	266	■ zorientovat	266	■ vymluvit	266
■ vdechovat	266	■ hladovět	265	■ zašklebit	265
■ vyjednat	265	■ ubít	265	■ sepisovat	265
■ avizovat	265	■ žvanit	265	■ odůvodňovat	265
■ obsloužit	264	■ vábit	264	■ odpykávat	264
■ předjímat	264	■ odklonit	264	■ spílat	264
■ rozvážet	264	■ škrtat	264	■ naprogramovat	264
■ bejvat	263	■ stylizovat	263	■ zasadit	263
■ načrtnout	263	■ přetvářet	263	■ vystoupat	263
■ inzerovat	263	■ vynechávat	263	■ krotit	263
■ vzdychat	262	■ kochat	262	■ vznítit	262